

СПЕЦИФІКА ЕТИЧНОГО ЗАХИСТУ ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНФЛІКТУ

У статті розглядаються основні функції та прийоми етичного захисту вчителя при розв'язанні педагогічних конфліктів.

Ключові слова: етичний захист вчителя, педагогічний конфлікт, педагогічний такт.

В статье рассматриваются основные функции и приемы этической защиты учителя при решении им педагогических конфликтов.

Ключевые слова: этическая защита учителя, педагогический конфликт, педагогический такт.

The article focuses on proving the pedagogical teachers cooperation, teachers connection of professional and communicative culture are the considered.

Key words: ethics defence, pedagogical conflict, pedagogical tact.

Моральна проблематика перебуває у центрі соціальних та наукових досліджень останнього часу. Утвердження загальнолюдських цінностей завжди привертало увагу педагогічної науки і практики, тому проблема специфіки етичного захисту вчителя при розв'язанні конфліктів відповідає стану сучасної школи і суспільства, актуалізує потребу оволодіння майбутніми вчителями основами педагогічних дій, спрямованих на їх професійний захист.

Вивченню досліджуваної проблеми присвячено наукові праці відомих учених-фахівців: І. Зарецької, А. Лобанова, Б. Паригіна, І. Риданової та інших, які визначають сутність та особливості специфіки етичного захисту вчителя при розв'язанні педагогічного конфлікту.

Мета статті. Розглянути основні функції та прийоми етичного захисту вчителя, які дозволяють йому зберегти власну гідність при розв'язанні педагогічних конфліктів.

Процес розв'язання конфлікту надає учителю додаткових можливостей за розвитку у школярів таких особистісних характеристик, як: здібність аналізувати конфліктну ситуацію, передбачаючи її наслідки; бачити в конфлікті не лише себе, а й інших; шукати шляхи виходу з нього. Отже, конфлікт постає одним із факторів розвитку особистості учня.

Аналіз конфліктних ситуацій дозволяє говорити про дидактичні та етичні конфлікти, які породжені діями вчителя. До перших належать ті, що пов'язані з навчальним процесом. Поміж причин, що призводять до них, виокремлюємо нерозуміння нового матеріалу, неадаптованість науково-образної мови викладання до конкретної вікової категорії, невміння пов'язати матеріал, що вивчається, з життям і неспроможність зацікавити учнів своїм предметом, незадоволення рівнем оцінювання знань учнів (несправедливе заниження, різні оцінки за допущені типові помилки у письмових роботах; не прокоментована оцінка). Надзвичайно драгує учнів і маніпулювання оцінками: в журналі – завищена, у щоденнику – занижена, зміна функції оцінки як засобу покарання і залякування.

Порушення вчителем педагогічної етики характеризується використанням вербальних образ (особливо щодо зовнішності), фізичних дій (рукоприкладства), намаганнями втрутитися у світ особистісних стосунків, занадто емоційним афектним вираженням оцінок і вимог щодо учнів (у формі крику, погроз). Засуджуючи професійні дії учителя, слід зупинитися на аспекті педагогічних конфліктів, коли учитель стає об'єктом нападів та посягань з боку учнів чи батьків. Шкільна практика має безліч прикладів несправедливого поведіння з учителем, тому слід уміти організувати етичний захист.

Етичний захист, на нашу думку, це система дій особистості, що спрямована на захист власної гідності особистості від домагань із боку того чи того суб'єкта. Науковці виокремлюють три основні функції етичного захисту вчителя і називають засоби їх реалізації.

Перша функція етичного захисту – збереження педагогом власної гідності на момент грубощів, що спрямовані на його адресу. Вчитель не сприймає образу і намагається продемонструвати школяру неприпустимість аналогічного звертання. У процесі морального захисту можна використати такі прийоми, як: «питання на відтворення», «питання про адресат», «наївне здивування». «Питання на відтворення» – прийом, за якого учень начебто недочув чи не зрозумів, що сказав учитель. Сутність прийомів «питання про адресат» та «наївне здивування» полягає у звертанні з проханням педагога уточнити, чи не помилився учень адресою, чи розуміє, кому він сказав образливу фразу: «Це ви мені?», «Хіба так можливо?».

Зміст таких прийомів у призупиненні спілкування на низькому рівні, яке учень хоче нав'язати вчителю. Педагогу потрібно зруйнувати логіку примітивних дій учня, підштовхнути його до пошуку інших сприйнятливих форм вираження незадоволеності. При чому, для вчителя важливо, щоб звернення до учнів містило щире шкодування, викладач може використати відповідні невербальні засоби: підняти вгору брови, широко розкрити очі, демонструвати застиглу позу. Якщо нетактовне звертання повторюється, учитель може звернутися до цих прийомів, але більш категорично, вдаючись до відповідної інтонації, підтексту, демонструючи небажання це чути.

Друга функція етичного захисту – корекція поведінки партнера задля виявлення інших форм спілкування. Для реалізації цієї функції вчитель використовує такі прийоми, як: «окультурене відтворення»,

«посилання на свої слабкості», «посилання на фізичні слабкості». Прийом «окультурене відтворення» передбачає виголошення фрази, яка повторює зміст звертання учня, що ображає вчителя, але на високому рівні культури спілкування. Наступний прийом «посилання на свої слабкості» – це імітація вчителем «прийняття провини на себе»: «Вибачте, але з роками мій слух дещо погіршився і я не почув, що ви сказали. Будь ласка, ще раз і голосніше». «Посилання на фізичні слабкості» можна сформулювати як визначення принципів позицій, що не дозволяють учителю здійснювати педагогічне спілкування на примітивному рівні, нав'язане учнем. Прикладами мовних парадигм можуть бути такі речення: «Вибач, але в такому тоні зі мною навіть директор школи не розмовляє». Учитель перериває учня, демонструючи тверду позицію неможливості подібного звернення.

Третьою функцією етичного захисту вчителя є збереження гідності учня, який дозволив образити учителя. У такій педагогічній ситуації педагог надає можливості учню реабілітуватися, виявити позитивні якості та піднятися на більш високий рівень спілкування. Задля збереження гідності учня використовуються прийоми «виправдовування поведінки» та «вияв доброзичливості». Специфікою етичного захисту, його важливою передумовою неприпустимості загострення конфліктної ситуації є педагогічний такт вчителя. На нашу думку, педагог повинен не тільки розпізнавати розлади настрою вихованців, що важко піддаються аналізу, але й уміло, тактовно керувати діями учнів у процесі спілкування. При розв'язанні конфлікту вчитель повинен прийняти позицію учня, імітуючи його пояснення, зрозуміти, як він сприймає ситуацію і чому чинить саме так. Викладачу необхідно бути уважним, навіть до незначних успіхів учнів, своєчасно виявити, оцінити, підтримати, частіше хвалити, використовуючи заохочення.

Зауважимо, що покарання та схвалення діють лише тоді, коли вони пов'язані з конкретним випадком чи ситуацією. Педагогу слід відмовитися від узагальнень, важливо, щоб оцінка поведінки учня не була руйнівною. Відомий український педагог В.Сухомлинський стверджував, що крик – це вірна ознака відсутності культури людських відносин.

На думку В.Грехнова, [1, с. 36] чільне місце у розв'язанні конфлікту належить стриманості, яка характеризує стійке, рівне, спокійне, але не байдуже ставлення у спілкуванні вчителя та учня. Стриманість педагога передбачає нейтралізацію таких емоцій і почуттів як: гнів, невдоволення, ненависть, відраза. Керування емоційно-вольовою сферою, на нашу думку, полягає в умінні завчасно програвати у власній свідомості всі можливі невдачі, уникаючи неочікуваних ситуацій, здійснюючи переведення з негативного стану в позитивний.

В індивідуальному спілкуванні з учнями перед учителем завжди постає психологічна настанова: пізнати учня, відкрити його таланти, виявити все цінне, притаманне. До речі, кожному учаснику потрібний індивідуальний стиль спілкування, який позитивно налаштовує підлітка до себе, викликає його на відверту розмову. У процесі спілкування важливими є увага педагога, його проникливість і послідовність, при чому варто відмовитися від наказів, директив, учительського тиску насилля над учнями. Учитель-вихователь має намагатися зрозуміти думки, мотиви, вчинки, поведінку учнів, шукати і знаходити ефективні засоби контактування.

Педагогічний такт, як професійна якість педагога, є складовою педагогічної майстерності і набувається у єдності з педагогічною освітою і педагогічною практикою. При визначенні педагогічного такту ми виходимо з основного положення педагогіки – якомога більше поваги і вимогливості приділяти особистості. Педагогічний такт – явище не природжене, а набуває у процесі педагогічної діяльності вчителя, це – здібність учителя до встановлення правильних взаємин із колегами, учнями та їх батьками. Повага до учнів та їх людської гідності, що лежать в основі такту, забезпечують етичний захист учителя при розв'язанні педагогічних конфліктів, особливо етичних. На нашу думку, конфлікту не слід уникати. необхідно вивчати його особливості, дбати, щоб компроміс не став джерелом несправедливих дій учителя по відношенню до учнів.

Аналіз конфліктних ситуацій дозволяє виявити причини, які призводять до конфлікту: порушення вчителем педагогічної етики, використання вербальних і фізичних образ, намагання вчителя втрутитися у світ особистісних стосунків і занадто емоційне вираження оцінок і вимог до учнів.

Таким чином, поданий матеріал є свідченням використання прийомів етичного захисту вчителем у процесі розв'язання конфліктів, дозволяє здійснювати педагогічне спілкування на належному рівні.

Література

1. Грехнев В. С. Культура педагогического общения / В. С. Грехнев. – М. : Просвещение, 1990.
2. Зарецкая И. И. Коммуникативная культура педагога и руководителя / И. И. Зарецкая. – М. : Просвещение, 2002.
3. Лобанов А. А. Основы профессионально-педагогического общения / А. А. Лобанов. – М. : Академия, 2002.
4. Парыгин Б. Д. Анатомия общения.: [учебн. пособ.] / Б. Д. Парыгин. – СПб : Питер, 1999.
5. Рыданова И. И. Основы педагогического общения / И. И. Рыданова. – Минск: Нар. асвета, 1998.
6. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1973.